

Maryina V.V. World War II period Slovakia in the documents of Russian archives

We can understand the history of Slovakia in 1939-1945th years only considering it in the wide context of international, especially European, policy of World War II period, in the context of foreign policy of the USSR and Germany, Soviet-German relations. We should also take into account the course of the Soviet Union for the restoration of Czechoslovakia in pre-Munich borders and mutual desire to establish the Kremlin and Bekesha alliance. Essay provides a brief overview of documentary publications that appeared in Russia over the past twenty years and relate the history of World War II. Known for author materials of five Russian archives: Archive of Foreign Policy of Russia, Russian state archive of socio-political history, Archive of the President of Russia, Russian state military archive (the Center for storage of historical and documentary collections foundation), Central archive of the Federal Security Service of Russia.

Key words: World War II, publication of documents, the Russian archives, the Soviet Union, Germany, Slovakia, J.V.Stalin, V.M.Molotov, G.M.Pushkin, K.Gottwald, J. Tisou, F.Durchansky, F. Chatlosh, E. Benes.

УДК 930.1:061

А. Є. Атаманенко

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА З УКРАЇНСЬКИМ НАУКОВИМ ІНСТИТУТОМ ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття присвячена важливим питанням співпраці українських наукових інституцій, що діяли в США: фахового об'єднання істориків – Українського історичного товариства та американської українознавчої установи – кафедр українознавства й Українського наукового інституту Гарвардського університету. Співпраця розвивалась у різних напрямках, але часами відносини ускладнювались різними підходами до розуміння історичної школи, обрання Гарварду як місця розміщення українознавчого осередку та ін.

Ключові слова: Українське історичне товариство, Український науковий інститут Гарвардського університету, кафедри українознавства.

Українське історичне товариство (УІТ), засноване у 1965 р. в США, об'єднало навколо себе і протягом своєї діяльності було справжнім осередком співпраці українських істориків діаспори, що мешкали в різних країнах світу. Форми праці Товариства включали видавничу та конференційну діяльність, його члени представляли українську науку на міжнародному форумі, проводили історичні дослідження тощо. Товариство мало власний журнал "Український історик", заснований та редагований Любомиром Винарем. Протягом всього часу існування УІТ співпрацювало з різними науковими інституціями, серед яких були українські, українсько-американські чи українсько-канадські, а також неукраїнські (американські, канадські, німецькі, французькі та ін.). Поважне місце серед українсько-американських наукових установ займає і Український науковий інститут Гарвардського університету (УНІГУ).

Праці, присвячені взаємовідносинам УІТ і УНІГУ та визначним постатям, пов'язаним із діяльністю установ, на жаль, відсутні, що поруч із потребою вивчення цієї наукової проблеми як одного із важливих аспектів розвитку українознавства в діаспорі, визначає актуальність нашого дослідження. Дослідження побудоване на публікаціях членів УІТ та співробітників УНІГУ, що з'являлись в американській українській та неукраїнській пресі, журналі "Український історик" і книжкових виданнях, які використано як джерело. Також в роботі використовувались архівні матеріали, що зберігаються в США. При цьому зауважимо, що в американських архівах справа не підшивається і в ній відсутня наскрізна нумерація аркушів, що визначило особливості оформлення посилань в статті.

Канада у розвитку українознавчої вищої освіти довгий час випереджала США. Українознавчі дисципліни (переважно українська мова, часом – література) в канадських університетах викладалися від 1945 р. [1]. Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х українознавство в американських університетах було представлено переважно українською мовою. Такі курси були в Нью-Йоркському університеті в Олбані, Нью-Йоркському університеті в Буффало, Ла Саль коледжі у Філадельфії [2, с.192], в Ілінойському університеті в Урбана-Шампейні, в Акронському університеті [3] та ін. У 1972-73 рр. з ініціативи відомого сьгодні історика Т. Гунчака і за підтримки української громади запроваджувалися курси з історії України в Ратгерському університеті. Але найбільшу увагу громади у цей час викликав Український науковий інститут Гарвардського університету, заснований з ініціативи українського американського студентства, яке під час третього конгресу Союзу українських студентських товариств Америки (СУСТА) (Клівленд, 1957) вирішило створити Фонд кафедр українознавства (ФКУ), що був легалізований у штаті Нью-Йорк у 1958 р. і розпочав збір коштів.

У 1967 р. О. Прицак підтримав ініціативу студентів і запропонував створити центр українознавчих студій, який був би представлений трьома кафедрами – історії, мови та літератури та дослідним інститутом українознавства в одному з провідних американських університетів – Гарвардському [4]. Цей план був

прийнятий ФКУ. Було також створено Комітет українських студій, який мав планувати й координувати курси, семінари, магістерські та докторські програми з українознавчих дисциплін. Адміністративно в усіх питаннях Комітет та кафедри підпорядковувалися керівництву департаментів (факультетів) історії та слов'янських мов і літератур [4, с.3].

Створення кафедр українознавства у Гарвардському університеті було позитивно сприйнято УІТ та відзначено в журналі "Український історик". Не зважаючи на попередню негативну оцінку більшістю членів УІТ публікації О. Прицака до 100-ліття М. Грушевського, розуміння потреби створення українознавчого осередку в провідному американському університеті і визнання заслуг гарвардського дослідника у цьому процесі мало позитивний вплив на нормалізацію відносин між дослідниками та установами. Між УІТ та Українським науковим інститутом Гарвардського університету встановилася близька співпраця. Першим професором-гостем, що у 1968-1970 рр. викладав українознавчі курси та проводив семінар з історії України (з історіографії та джерелознавства Козацько-Гетьманської держави XVII-XVIII ст. [5]) та наукові консультації для докторантів, був президент УІТ Олександр Оглоблин. Лекції та семінар проводилися українською мовою, що, можливо, вперше відбулося в американському університеті. Пізніше окремі українознавчі курси викладали О. Прицак, І. Шевченко, І. Лисяк-Рудницький та ін. Секретар-скарбник УІТ Л. Винар, який був відомим фахівцем у галузі слов'янознавства, історії України та бібліографії, кілька років запрошувався до Гарвардського українознавчого центру як консультант [6, с.757; 7]. Одночасно О. Прицак у 1968 р. був кооптований до Управи УІТ [8; 9].

Для популяризації УНІГУ в "Українському історик" була вміщена англomовна публікація О. Прицака "Українознавчі студії в Гарвардському університеті" [10], в якій висловив погляди на історіографічну ситуацію щодо розвитку українознавчих студій поза Україною, розкрив передумови створення українознавчих кафедр в одному із провідних американських університетів. Одночасно заперечення редакції журналу викликала висловлена з метою обґрунтування потреби створення українознавчого центру в Гарварді теза про складність пошуку "підходящих" (suitable) викладачів з ділянки українознавства, тому що старше покоління вчених на еміграції "задовго знаходилося поза академічним світом", а молодше покоління, виховане в американських інституціях, не мало можливості практики українознавчих дисциплін [10, с.65]. Цей погляд підкреслював вагомість створення нового навчального осередку, але заперечував спадковість в українській науці та нівелював її попередні досягнення. У редакційній примітці до висловленої тези було наголошено, що значна кількість українських істориків, філологів та інших спеціалістів викладають у численних американських, канадських та європейських університетах курси зі східноєвропейської історії та слов'янської мови й літератури. Багато представників вчених різних генерацій займаються дослідженнями у сфері української історії. Тому, на думку редакції, висловлена теза, що означає відсутність українських фахівців високого рівня для праці в університеті, вимагала докладного пояснення.

Наступного року в рубриці "Українського історика" "Хроніка" було опубліковано статтю, присвячену студіям з історії України у Гарвардському університеті в 1968/69 та 1969/70 рр., які викладав найкращий тогочасний знавець української історії періоду козацько-гетьманської держави XVII-XVIII ст. О. Оглоблин. У статті було охарактеризовано вибір теми курсу та семінарських занять, методику їх проведення, зазначено теми докторських дисертацій, пов'язаних із дослідженням цього періоду [11].

Це позитивне повідомлення не зупинило дискусію, до якої, можливо, додавала питань й активна компанія по збору коштів, яка проводилася для підтримки створення центру. В силу цих обставин у громади та частини науковців були питання щодо умов угоди між Гарвардським університетом та Українським науковим інститутом, а також ті, що були пов'язані з посиленням протистояння між "еміграційними" та новопосталою американською інституцією та між поколіннями вчених. Часом з обох сторін дискусія не була занадто коректною. Проблема взаємовідносин між установами та розвитку науки обговорювали і в листуванні, зокрема між М. Чубатим та О. Прицаком. Щодо деяких питань вони все-одно не знаходили порозуміння, бо кожен відстоював власну точку зору. Але серед інших, у представника старшої генерації були пропозиції, які були прийнятні: в одному з листів пропонувалося дати кафедрі історії ім'я М. Грушевського, "бо саме його ім'я надає характер студіям України на Гарварді" [12].

М. Чубатий копії листів вислав також до провідних українських науковців, серед яких був і редактор "Українського історика", який запропонував обом диспутантам обговорити контроверсійні питання на рівні наукового спілкування [13]. Журнал як можливу трибуну для дискусії М. Чубатим було відкинуто, бо він видавався з багато більшими перервами, ніж газети, що позбавляло процес обговорення динамічності. Він запропонував керівнику УНІГУ провести дискусію щодо питання як наукову сесію (панель). Зустріч могла бути проведена після відкриття семінарської бібліотеки УНІГУ і відзначення ювілею учня М. Грушевського під час цієї імпрези, що запропонував тепер уже О. Прицак, від чого М. Чубатий відмовився [14]. Втім, він намагався залучити до дискусії й інших вчених [15]. Крім того, місцем з'ясування дискусійних питань могла стати конференція УІТ в рамках Американської славістичної асоціації у Денвері, але туди керівник УНІГУ не зміг приїхати. Обговорення можливості проведення дискусії продовжувалося певний час, а потім було вирішено реалізувати її на сторінках газети "Америка". Редактор "Українського історика" вважав, що потрібно і він буде "співпрацювати з усіма нашими істориками і науковими установами, якщо ця співпраця буде базована на "фер плей" [з англ. – чесна гра. – А.А.] і якщо ми всі станемо понад особисті справи" [16].

Враховуючи, що в цей час проблема взаємовідносин між установами, а також потреба кращої координації українознавчої діяльності українських наукових установ на заході, зокрема в США – УВАН, НТШ, УІТ, УНІГУ привертала увагу вчених, Л. Винар неодноразово звертався до неї у статтях, доповідях під час наукових конференцій, листуванні. Зокрема, в статті “Вимога часу”, опублікованій в четвертому числі “Бюлетеню” УІТ за 1970 р. [17] автор наголосив, що треба обговорити загальний план українознавчих досліджень для всіх наукових установ і закликав до проведення загальної конференції наукових установ і вчених для обговорення стану справ і накреслення планів на майбутнє. Він підкреслив, що кожна наукова праця з ділянки українознавства – наукова діяльність УВАН, НТШ, УІТ, створення українознавчого центру при Гарвардському університеті, впровадження викладання української мови, історії, літератури в університетах Америки, як це планує AAASS, розбудова українознавчих бібліотечних фондів – все це має значну питому вагу в дальшому розвитку українознавства [17].

На сторінці “Український історик” в газеті “Америка” у грудні 1970 р. Л. Винар в статті “Потреба співпраці між українськими науковими установами”, яка стала ще однією складовою дискусії про роль науки в діаспорі, розглянув питання співпраці наукових установ та координації їхньої діяльності. Заперечуючи тезу про відсутність зв'язку між українськими науковими установами та американським чи канадським науковим світом, автор наголосив на їх безпосередній належності до цілості американського чи канадського наукового життя. При цьому він підкреслив, що багато членів українських наукових інституцій є професорами неукраїнських університетів. Автор запропонував науковим установам співпрацювати в першу чергу у напрямі з'ясування стану українознавчих дисциплін поза Україною, при цьому проаналізувати кількість та якість наукових видань [18].

На цій сторінці також було поміщено статтю І. Дубняка (Л. Винара) “Огляд українознавчих студій в американських і канадських університетах”, в якій на основі аналізу праці професора Єйльського університету П. Вандича стосовно східноєвропейських та “росієзнавчих” курсів було зроблено вибірку щодо викладів з українознавства у 30 американських та 3 канадських університетах. Автор зіставив викладання відповідних дисциплін в університетах і прийшов до висновку, що найкраще вони були представлені в Оттавському університеті, де в департаменті слов'янських студій викладалося 28 дисциплін з української мови, літератури та історії. Автор закликав підтримати і УНІГУ, й інші університети – Іллінойський, Чиказький і будь-які, де викладаються українознавчі дисципліни, бо таким чином буде поширено базу для формування американської наукової думки про Україну [19].

У червні 1971 р. знову на шпальтах газети “Америка” керівництво УІТ запропонувало розгорнути творчий діалог між “старшими науковими товариствами, які часами зуживають свою енергію на зайве взаємопоборювання” [20]. Також мав би розгорнутися діалог між українознавчим центром при Гарвардському університеті й українськими науковими інституціями. В поміщеній тут же статті М. Чубатого про гарвардські українознавчі студії головними питаннями були складові домовленості між ФКУ та Гарвардським університетом щодо створення кафедр українознавства. Для автора, який висловлював побоювання щодо можливості в майбутньому викладання курсів з історії України вихованими на російськоцентричній схемі українського історичного процесу професорами-неукраїнцями [21], це питання було важливим. Текст публікації перед друком було вислано й керівникові центру О. Прицаку з пропозицією дати відповідь, бо це обумовлювало коректність проведення дискусії.

Керівник УНІГУ у вересні 1972 р., спираючись на таблицю, поміщену Н. Полонською-Василенко в історіографічному вступі до її “Історії України”, відніс себе до спадкоємців історичної школи М. Грушевського [22, с.103], обґрунтовуючи право кафедри історії України Гарвардського університету носити ім'я провідного історика ХХ століття. В статті “Гарвардський центр українознавчих студій і школа Грушевського”, яка фактично стала частиною дискусії з М. Чубатим, він дав відповідь на питання, чи притримуються схеми (концепції) М. Грушевського при викладанні та вивченні історії в Гарварді, а також про те, чи існує небезпека домінування чужих – неукраїнських концепцій при підготовці молодшого покоління. Одночасно він виклав власне розуміння поняття “наукова школа”, яке включало такі елементи: досвідчений і свідомий свого завдання керівник [виділено О. Прицаком. – А.А.] школи, віддані справі талановиті учні, верстат праці (спеціальна бібліотека, семінар), постійна економічна база школи і постійні спільні завдання школи [22, с.92]. Були також обумовлені людські та професійні якості керівника наукової школи [22, с.92-93], а також зроблено спробу довести спадковість гарвардського навчального осередку та наукової “документальної” школи Антоновича – Грушевського.

До питання наукової школи вчений певною мірою повернувся у статті з нагоди 100-ліття НТШ, опублікованій у “Сучасності” (1973, №12), в якій також проявилися проблеми тогочасних взаємовідносин між установами, бо в ній не було згадано діяльності НТШ в другій половині ХХ ст., крім часів “таборового” періоду 1947-1952 рр. Одночасно було наголошено на продовженні Гарвардським осередком традицій НТШ часів М. Грушевського [23, с.60]. У відповідь на сторінках того ж журналу було опубліковано статтю Л. Винара “Сторіччя НТШ. Зауваження до статті проф. О. Прицака про Наукове товариство ім. Шевченка” (1974, №4) [24], в якій він спростував деякі висловлені твердження та неточності, стверджуючи також, що питання “історичної школи” все ще вимагає подальшого вивчення.

Крім того, дискусія розгорталася й на сторінках газет. Частина з опублікованих Дм. Штогриним статей була видана Товариством української студіюючої молоді ім. Миколи Міхновського окремою збіркою, в якій

критично розглядалися різні питання, пов'язані з УНІГУ [25]. УНІГУ також видало опубліковані дискусійні статті О. Прицака окремою збіркою [26], на яку в "Українському історичному журналі" було поміщено критичну рецензію О. Домбровського [27]. В статті розглядалися всі спірні питання збірки: від запровадженої її автором категорії "декласованого вченого", до продовження історичної школи М. Грушевського та критичного ставлення до українських наукових установ.

В 1975 р. в статті "Катедра історії України ім. Михайла Грушевського в Гарвардському університеті" рубрики "Хроніка" повідомлялося про створення кафедри історії України ім. М. Грушевського під керівництвом О. Прицака. Поява статті була викликана повідомленням про створення кафедри в "Бюлетені" УНІГУ та в газеті "Свобода", де було опубліковано "Заяву-заклик проф. Омеляна Прицака" [28]. Автор статті (яка була опублікована без підпису) заявив, що "не улягає сумніву, що встановлення кафедри української історії на поважному американському університеті є надзвичайно позитивним явищем і треба лише побажати, щоб в майбутньому вона виправдала своє призначення" [29, с.164]. Але автор не міг пробачити негативної оцінки діяльності М. Грушевського, поданої у 1966 році в статті у журналі "Листи до приятелів", стосовно якої керівник новоствореної кафедри ніколи не висловився додатково, не зважаючи на кілька критичних публікацій з пропозицією пояснити свої висловлювання. Без перегляду цієї негативної позиції автор статті вважав неможливим пов'язання в межах кафедри імен М. Грушевського та О. Прицака, який подав негативну оцінку діяльності та творчості видатного вченого. Іншим "гріхом" О. Прицака було твердження про відсутність тогочасної історіографічної школи в діаспорі і потребу вирошування нової генерації вчених, а також негачія діяльності "старих" українських наукових установ [29, с.164-165]. Узагальнено думки, що розкривають причину незадоволення підходом до творення українознавчого центру при американському університеті, були висловлені Л. Винарем за кілька років у листі до І. Лисяка-Рудницького [30, с.152-155], а також неодноразово висловлювалися в листах М. Антоновича, О. Оглобина та ін.

У тому ж томі журналу у контексті проблеми викладання українознавчих дисциплін в американських університетах було опубліковано статтю про українознавчі програми в університетах США: про поширення програми українознавчих курсів (за фінансової підтримки української громади Чикаго) в Іллінойському університеті, де викладалися "Українська і слов'янська міфологія", "Українське мистецтво", "Шевченко і український романтизм", "Українська ренесансна і барокова література" та інші літературознавчі предмети. Керівником української програми в той час був відомий літературознавець і поет Б. Рубчак. Продовжувалося викладання української мови, започатковане Гр. Лужницьким і продовжене Н. Пазуняк в Пенсільванському університеті [31].

Отже, не зважаючи на часом достатньо емоційно насичений обмін думками у публікаціях, взаємовідносини між УІТ та УНІГУ (на рівні інституцій чи на рівні персоналій) не зіпсувалися. Членами УІТ та співробітниками "Українського історика" протягом років залишалися О. Прицак та деякі випускники УНІГУ (О. Субтельний, З. Когут [32] та ін.). Дослідники обмінювалися літературою [33; 34], співпрацювали в журналах – "Українському історичному журналі" та "Harvard Ukrainian Studies", спільно організовували і брали участь у наукових конференціях. Зокрема, в листуванні Л. Винара та О. Прицака у серпні 1972 р. обговорювалося питання участі гарвардських дослідників у термінологічній конференції УІТ [35; 36].

У 1976 р. активізувалася співпраця з УНІГУ по обміну виданнями двох інституцій. В цей час керівництво працею бібліотеки Інституту очолив відомий бібліограф Едвард Касинець [37]. Важливість дискусії щодо українознавства в американських та канадських університетах і в тому, що її частиною стало обговорення історіографічної проблеми "наукова школа", про що згадувалося раніше.

Підкреслимо, що хоча при розбудові Інституту безпосередня дискусія іноді виходила за межі наукового обговорення проблеми, вона була викликана бажанням з одного боку, розбудови крупного наукового центру при провідному американському університеті, з іншого – прагненням відстояти честь української науки, що існувала в діаспорі до появи цього українсько-американського наукового осередку, і спробою переконати громаду щодо потреби розвитку кількісної та якісної структури української науки і освіти в США, прикладом чого була Канада. Не зважаючи на дискусію, УІТ та УНІГУ і далі співпрацювали, що виражалося в публікаціях представників та випускників Інституту на сторінках "Українського історика", їх індивідуальної співпраці над видавничими проектами, а також організації спільних наукових конференцій. Підкреслимо, що подальше вивчення взаємовідносин між вченими та науковими інституціями в діаспорі розкриє нові аспекти розуміння стану та значення української закордонної історіографії.

Джерела та література

1. Krawchenko B. Ukrainian Studies of Canada / B. Krawchenko // Nationalities Papers. – Spring 1978. – P.26-43.
2. Професорські вісті, ч.5, осінь 1973 р. // Українсько-Американська асоціація університетських професорів. Статті і матеріали / Українська американська асоціація університетських професорів, Національний університет "Острозька академія", Інститут дослідження української діаспори. – Нью-Йорк; Торонто; Острог, 2008. – С.185-193.
3. Архів УІТ (архів Т. Мацькова). – Ф. "Різне". – Спр. "Акронський університет". – Нотатка "Історія України у Стейтському університеті, Акрон, Огайо".

4. Українські студії в Гарвардському університеті // Українські студії в Гарвардському університеті. – Б.м., б.д. – С.2-3.
5. Хроніка. Катедри українознавства на Гарвардському університеті // Український історик. – 1968. – Ч.1-4. – С.185.
6. Вибране листування Любомира Винара [Упор. Л. Сакада] // На службі Кліо. Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С.684-778.
7. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “О. Прицак”. – Лист О. Прицака до Л. Винара від 13 листопада 1969 р.
8. Хроніка. Українське історичне товариство. Управа УІТ // Український історик. – 1968. – Ч.1-4. – С.183.
9. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “Обіжні листи”. – Лист до членів Управи УІТ від 30 квітня 1968 р.
10. Pritsak O. Ukrainian studies at Harvard University / O. Pritsak // Український історик. – 1969. – Ч.4. – С.63-71.
11. Оглоблин О. Студії з історії України в Гарвардському університеті в 1968-1969 і 1969-1970 акад. роках / О. Оглоблин // Український історик. – 1970. – Ч.4. – С.131-132.
12. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “М. Чубатий”. – Лист М. Чубатого до О. Прицака від 26 травня 1970 р. (копія з замітками автора).
13. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “М. Чубатий”. – Лист Л. Винара до М. Чубатого від 1 червня 1970 р. (авт. копія).
14. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “М. Чубатий”. – Лист М. Чубатого до Л. Винара від 14 вересня 1970 р.
15. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “М. Чубатий”. – Лист М. Чубатого до В. Кубійовича від 21 жовтня 1970 р.
16. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “М. Чубатий”. – Лист Л. Винара до М. Чубатого від 20 жовтня 1971 р.
17. Винар Л. Вимога часу. Бюлетень, рік IV, ч.4 (28), 1970 // Матеріяли до історії Українського історичного товариства / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острог : Українське історичне товариство, Національний університет “Острозька академія”, Інститут дослідження української діаспори, 2006. – С.194-196.
18. Винар Л. Потреба співпраці між українськими науковими установами / Л. Винар // Америка. – 16 грудня 1970. – Ч.218.
19. Дубняк І. [Винар Л.]. Огляд українознавчих студій в американських і канадійських університетах / Дубняк І. [Винар Л.] // Америка. – 16 грудня 1970. – Ч.218.
20. Дискусійна трибуна // Америка. – 9 червня 1971 р. – №104.
21. Чубатий М. Гарвардські українознавчі студії / М. Чубатий // Свобода. – Ч.104. – 9 червня 1971 р.
22. Гарвардський центр українських студій і школа Грушевського // Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967-1973). – Кембридж; Нью-Йорк: Фонд кафедр українознавства, 1973. – С.91-107.
23. Прицак О. Наукове товариство ім. Шевченка і його сторіччя / О. Прицак // Сучасність. – 1973. – №12. – С.52-60.
24. Винар Л. Сторіччя НТШ. Зауваження до статті проф. О. Прицака про Наукове товариство ім. Шевченка Л. Винар // Сучасність. – 1974. – №4. – С.110-114.
25. Штогрин Дм. Світла й тіні українських студій у Гарварді / Товариство української студіюючої молоді ім. Миколи Міхновського. – Чикаго, 1973. – XXXVI+82 с.
26. Домбровський О. Омелян Прицак. Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967 – 1973). Фонд кафедр українознавства, Кембридж, Масс. – Нью-Йорк, Н.Й., 1973, стор. XXXVI+188 // Український історик. – 1975. – Ч.1-2. – С.144-147.
27. Прицак О. Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967-1973) / О. Прицак. – Кембридж; Нью-Йорк : Фонд кафедр українознавства, 1973. – 188 с.
28. Заява-заклик проф. Омеляна Прицака // Свобода. – Ч.32. – 15 лютого 1975.
29. Катедра історії України ім. Михайла Грушевського в Гарвардському університеті // Український історик. – 1975. – Ч.1-2. – С.164-165.
30. Матеріяли до українського наукового життя на Заході: УІТ, НТШ і інші наукові установи [Упор. Л. Винар] // Український історик. – 1987. – Ч.1-4. – С.142-155.
31. Українознавчі студії на американських університетах // Український історик. – 1975. – Ч.1-2. – С.163-164.
32. Архів УІТ. – Ф. “Члени”. – Спр. “Заяви”.
33. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “О. Прицак”. – Лист О. Прицака до Л. Винара від 7 квітня 1970 р.
34. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “О. Прицак”. – Лист Л. Винара до О. Прицака від 26 серпня 1972 р. (авт. копія).
35. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “О. Прицак”. – Лист О. Прицака до Л. Винара від 9 серпня 1972 р.
36. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “О. Прицак”. – Лист Л. Винара до О. Прицака від 26 серпня 1972 р. (авт. копія).
37. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “Е. Касинець”. – Лист Л. Винара до Е. Касинця від 1 вересня 1976 р. (авт. копія).

Атаманенко А. Е. Сотрудничество Украинского исторического общества с Украинским научным институтом Гарвардского университета

Статья посвящена важным вопросам сотрудничества украинских научных институций, что действовали в США: профессионального объединения историков – Украинского исторического общества и американской украиноведческой организации – кафедр украиноведения и Украинского научного института Гарвардского университета. Сотрудничество развивалось в разных направлениях, но иногда отношения усложнялись разными подходами к пониманию исторической школы, выбора Гарварда как места размещения украиноведческого центра и т.д.

Ключевые слова: Украинское историческое общество, Украинский научный институт Гарвардского университета, кафедры украиноведения.

Atamanenko A. E. Cooperation Ukrainian historical association with Harvard Ukrainian research institute

This article is devoted to the important issues of cooperation between Ukrainian scientific institutions that had been operating in the USA: professional association of historians – Ukrainian Historical Association and American institution of Ukrainian studies – Departments of Ukrainian Studies and Ukrainian scientific institute of Harvard University. This cooperation had been developing in different directions, but sometimes relationship was tangled by different approaches to understanding of historical school, selection of Harvard as a place for the Ukrainian Studies Center, etc.

Key words: Ukrainian Historical Association, Ukrainian scientific institute of Harvard University, Department of Ukrainian Studies.

УДК 930.253(477):329

В. В. Мороко

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ІСТОРІЇ СУЧАСНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ: АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ

В статті аналізується джерельна база діяльності політичних партій сучасної України. Розглядаються два блоки документів – архіви та особового походження.

Ключові слова: джерела, джерельна база, архіви, мемуари, партії.

Значення діяльності партій, специфіка їх роботи, яка полягає у спробах якнайширше донести суспільстві свої погляди через інформування громадян всіма можливими засобами, та тенденція останніх років до намагання окремих політиків за будь-яку ціну виправдати в очах громадськості свої часто вкрай непопулярні дії, стали головними чинниками наповнення та наявності значного обсягу джерельної бази питання. За походженням, формою і змістом, науковою та інформаційною цінністю їх умовно можна поділити на два блоки.

До першого належать неопубліковані документи. Джерела, що представлені в цій групі, переважно знаходяться в центральних архівах. Вони недостатні та уривчасті. Пов'язане це з двома факторами. По-перше, хронологічні рамки діяльності сучасних партій є «молодими» для архівної справи. Більшість документів до даних установ ще не потрапила, та – в кращому випадку – розпорошена по поточних архівах партій та установ. По-друге, в Україні відсутня традиція надання партіями своїх архівів на збереження до архівів державних. Такі кроки якщо і робляться, то частиною партій (Рух, УРП, ДемПУ, СПУ, ЛПУ, УНП (УРП) «Собор», РХП в ЦДАГО). Іноді архівні фонди партійними документами поповнюються державними органами (дані про Партію національного врятування України та ПП «Жінки України», передані ЦВК до ЦДАВО у зв'язку з їх недопущенням до виборчої кампанії 1998 р.). Але й в цьому випадку документи зберігаються в неповному обсязі та хронологічному різнобії.

Матеріали ЦДАВО дозволяють аналізувати процес державотворення та рівень особистої участі в ньому фундаторів партій. Завдяки ф.5219, оп.1, в якому містяться документи про персональний склад Державної Думи України, з'являється можливість дослідити початок кар'єрного росту значної частини керівників політичних партій другої половини 90-х рр. ХХ ст. [1].

Міжвладні відносини та ступінь участі у них партій простежується за документами з фонду Адміністрації Президента України (АПУ) (Ф. 5233) [2]. В даній колекції зібрані як інформаційно-аналітичні довідки й узагальнення відповідних відділів АПУ, її листування з Президією Верховної Ради, комітетами, так і депутатські запити та листи до Президента, протоколи й стенограми засідань Ради регіонів.

На процес закладання майбутніх фальсифікацій виборів вказують матеріали ф.5252, оп.2, т.1-2, спр.02-02, 02-04, за якими можна прослідкувати боротьбу між центральною виконавчою владою та представницькими органами на місцях навколо чисельності ТВО та кількості виборців в них [3]. Частина документів цього фонду присвячені безпосередньо партійній тематиці – оп.2, О.з.104, спр.02-07 [4]. Це передвиборчі програми партій – учасниць виборів 1998 р. та матеріали з питань зняття з виборів ПНВУ та ППЖУ [5]. У справах містяться не лише документи даних сил (списки, програми, протоколи), а й статuti. І, як окремий пласт, колекція різноманітних документів, присвячених виборчій кампанії 2004-2005 рр. [6].